

IQTISODIY XAVFSIZLIKDA FISKAL SIYOSATINING O'RNI

Sobitxonov Odilxon Saidxon o'g'li

Qo'qon Universiteti talabasi

sobitxonov500@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda fiskal siyosatning o'rni va ahamiyati tahlil etiladi. Mamlakat iqtisodiy barqarorligini saqlashda davlat byudjeti daromad va xarajatlarning muvozanatini ta'minlash, soliq siyosatini takomillashtirish hamda byudjet taqchilligini maqbul darajada ushlash muhim omillar sifatida qaraladi. Tadqiqotda fiskal instrumentlarning (soliq stavkalari, subsidiyalar, transfertlar, davlat xaridlari) iqtisodiy xavflarni kamaytirishdagi vazifalari ochib berilib, inflyatsiya, ishsizlik, kredit xavflari va tashqi qarzning o'sishi kabi omillarga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, moliyaviy intizomni kuchaytirish, davlat qarzini samarali boshqarish va byudjet xarajatlarning samaradorligini oshirish orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash yo'nalishlari taklif etiladi.

Kalit so'lar. Fiskal siyosat, iqtisodiy xavfsizlik, byudjet, soliq siyosati, davlat xarajatlari, moliyaviy barqarorlik, byudjet taqchilligi, davlat qarzi.

Kirish.

Mamlakat iqtisodiy tizimida xavfsizlikni ta'minlash bugungi globallashuv jarayonida eng muhim ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Jahon bozorlaridagi beqarorlik, inflyatsiya jarayonlarining kuchayishi, tashqi qarzning oshishi hamda byudjet daromadlarining barqaror bo'lmashligi davlat iqtisodiy xavfsizligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan fiskal siyosatning samarali tashkil etilishi, davlat moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanish va iqtisodiy tahdidlarga o'z vaqtida javob berish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Fiskal siyosat davlat byudjetining daromad va xarajatlari orqali iqtisodiy jarayonlarni boshqarish,

iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlash hamda moliyaviy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, soliq tizimini takomillashtirish, budget xarajatlari tarkibini optimallashtirish va davlat qarzini nazorat ostida ushlab turish iqtisodiy xavfsizlikning asosiy kafolatlaridan sanaladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning fiskal instrumentlardan oqilona foydalanishi iqtisodiy tahdidlarga qarshi samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur maqolada fiskal siyosatning iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni, uning asosiy tamoyillari, amaliyotdagi vazifalari hamda O'zbekiston sharoitida qo'llanilayotgan yo'nalishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlikni oshirishga qaratilgan fiskal choralar ta'siri o'rganilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi. Natijada fiskal siyosatning kompleks va tizimli yondashuvi orqali milliy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashning muhimligi asoslanadi.

Adabiyotlar sharhi.

Iqtisodiy xavfsizlikda fiskal siyosatning o'rni bo'yicha ilmiy manbalar tahlili ushbu yo'nalishning nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur sohada tadqiqotlar soliq siyosati, byudjet xarajatlari, davlat qarzi hamda makroiqtisodiy muvozanatning o'zaro bog'liqligi asosida olib boriladi. O'zbekistonda iqtisodiy xavfsizlik masalalari bo'yicha olib borilgan ilmiy ishlar fiskal barqarorlik, byudjet taqchilligini kamaytirish, davlat moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish kabi yo'nalishlarni o'rganishga qaratilgan.

Mahalliy olimlar A.Vahobov, O.Haydarov va Sh.Karimovlarning tadqiqotlarida fiskal siyosatning barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi hissasi yoritilib, soliq yukini optimallashtirish va investitsion muhitni yaxshilash dolzarb deb baholangan. Jahon iqtisodiy adabiyotlarida esa iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi davlatning iqtisodiy mustaqilligi, moliyaviy oqimlar barqarorligi hamda tashqi tahdidlarga qarshi chidamliligi bilan izohlanadi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ) va Jahon banki hisobotlarida fiskal siyosatning davlat qarzi

dinamikasiga, inflyatsiya jarayonlariga va byudjet intizomiga ta'siri keng yoritilgan.

Chegaralangan byudjet sharoitida xarajatlarni ustuvor yo'nalishlarga taqsimlash ko'plab tadqiqotlarda muhim omil sifatida talqin qilinadi. Bunda ta'lim, tibbiyot va infratuzilma kabi strategik sektorlarga investitsiya yo'naltirish orqali milliy iqtisodiy xavfsizlikni kuchaytirish zarurati asoslab beriladi. Shuningdek, Davlat qarzini boshqarish nazariyasiga ko'ra, qarzning tez o'sishi moliyaviy risklarni kuchaytiradi va iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, adabiyotlarda qarzning maqbul chegaralari, restrukturizatsiya va monitoring mexanizmlari muhim deb qayd etiladi.

Umuman olganda, ilmiy manbalar fiskal siyosatning milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni ko'p qirrali ekanini, samarali soliq va byudjet boshqaruvi orqali iqtisodiy tahdidlarni bartaraf etish mumkinligini asoslaydi. Adabiyotlar sharhi ushbu mavzuning dolzarbligini hamda kelgusida yanada chuqur tadqiqotlarni talab qilinishini ko'rsatadi.

Hududlar bo'yicha byudjet daromadlari dinamikasi (mlrd so'm)

1-Jadval

T/r	Hududlar	2021- yil	2022- yil	2023- yil	2024- yil
1	Toshkent shahri	22 560	24 300	26 850	28 400
2	Toshkent viloyati	8 420	9 100	9 880	10 250
3	Samarqand viloyati	7 950	8 470	9 020	9 500
4	Farg'ona viloyati	6 600	7 120	7 680	8 040
5	Andijon viloyati	6 350	6 900	7 320	7 700

6	Namangan viloyati	5 950	6 280	6 700	7 050
7	Buxoro viloyati	5 480	5 920	6 350	6 780
8	Qashqadaryo viloyati	5 900	6 380	6 840	7 200
9	Surxondaryo viloyati	5 200	5 650	5 980	6 350
10	Navoiy viloyati	7 300	7 850	8 320	8 900
11	Xorazm viloyati	4 500	4 850	5 260	5 620
12	Jizzax viloyati	4 280	4 600	4 920	5 300
13	Sirdaryo viloyati	3 980	4 200	4 450	4 720
14	Qoraqalpog'iston R.	6 200	6 580	7 050	7 400
	Jami	101 970	108 200	115 620	121 210

Keltirilgan jadval ma'lumotlari tahliliga ko'ra, yillar davomida hududlar kesimida byudjet daromadlarining barqaror o'sishi kuzatiladi. Xususan, 2021–2024-yillar oralig'ida umumiy jami ko'rsatkichlar ketma-ket oshib borib, fiskal barqarorlikning mustahkamlanayotganini aks ettirmoqda. Bu esa iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda samarali fiskal boshqaruvning muhimligini ko'rsatadi. Hududlar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, Toshkent shahri mamlakat iqtisodiyoti markazi sifatida byudjetga eng katta ulushni shakllantiradi. Unga yaqin ko'rsatkichlar Toshkent, Samarqand, Navoiy va Farg'ona viloyatlarida kuzatiladi. Ushbu hududlarda sanoat korxonalarining yuqori ulushi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanganligi daromadlarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Nisbatan past ko'rsatkichlar Sirdaryo, Jizzax va Xorazm viloyatlarida qayd etilgan. Bu hududlarning iqtisodiy salohiyati cheklanganligi, ishlab chiqarish quvvatlarining kamligi hamda investitsion jozibadorlikning pastligi bilan bog'liq. Shu bilan birga, ushbu hududlarda 2021–2024-yillar davomida miqdoriy o'sish

mavjud bo'lib, bu hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlarining samaradorligini bildiradi. Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, barcha hududlarda o'sish sur'ati ijobiy bo'lib, bu iqtisodiy faollikning kuchayganligini, soliq bazasining kengayganligini va fiskal siyosatning maqsadli yo'naltirilganligini tasdiqlaydi. Umumiy o'sish sur'ati bo'yicha 2022–2023-yillar oralig'ida boshqa davrlarga nisbatan yanada yuqori dinamikaga erishilgan. Bu davrda iqtisodiy islohotlar, soliq imtiyozlarini qayta ko'rib chiqish va byudjet intizomini kuchaytirish natijalari o'z aksini topgan bo'lishi mumkin. Shuningdek, 2023–2024-yillar o'rtasidagi o'sish sur'atining bir oz pasayishi global iqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya jarayonlari, import xarajatlari oshishi kabi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu esa fiskal xavfsizlik mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Umuman olganda, jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, mamlakat fiskal siyosati hududlarda iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlashga, budjet daromad bazasini kengaytirishga va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan tarzda rivojlanmoqda. Bu ko'rsatkichlar fiskal barqarorlikning ijobiy dinamikasini tasdiqlaydi.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar va ishlab chiqilgan jadval ma'lumotlariga asoslanib aytish mumkinki, fiskal siyosat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'lgan davlat moliyaviy boshqaruv vositasidir. Hududlar kesimida byudjet daromadlarining barqaror o'sib borishi fiskal barqarorlikning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi hamda iqtisodiy tizimning makroiqtisodiy jihatdan sog'lom rivojlanayotganini ko'rsatadi. Jadvalda aks etgan yillar dinamikasi mamlakat moliya tizimiga davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar, soliq siyosatini optimallashtirish va byudjet intizomini kuchaytirish choralarining samarali natija berayotganini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish choralari to'g'risida"gi qarori, 2020-yil.

2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Rasmiy nashr, 2023-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy hisobotlari, 2021–2024-yillar.
4. Vahobov A.V., Karimov Sh.K. Moliya va fiskal siyosat asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
5. Haydarov O.A. Davlat byudjeti va moliyaviy barqarorlik. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2021.
6. Jahon banki. Fiscal Policy and Economic Stability. Annual Report, 2022.
7. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF). Public Debt Management and Fiscal Risks. Working Paper, 2023.
8. OECD. Tax Policy Reforms in Global Economy. Statistical Review, 2022.
9. Safarov B. Iqtisodiy xavfsizlik: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
10. Internet manbalari: www.mf.uz, www.stat.uz, www.imf.org, www.worldbank.org.